

Novum

Doktori címet szerzett Straub Etelka

Straub Etelka 2013. szeptember 30-án védte meg doktori tézisért a Babeş–Bolyai Tudományegyetem Református Tanárképző Fakultásán. A dr. Buzogány Dezső témavezetői irányítása alatt készült dolgozatot dr. Kolumbán Vilmos József (Kolozsvári Protestáns Teológiai Intézet), dr. Szabadi István (Debreceni Református Hittudományi Egyetem), dr. Sípó Gábor (Babeş–Bolyai Tudományegyetem) előadótanárok értékelték ki dr. Molnár János dékán (Babeş–Bolyai Tudományegyetem Református Tanárképző Fakultása) elnökletével.

A továbbiakban a doktori dolgozat bemutatásának szerkesztett szövegét közöljük, amelyet a témavezető professzor és Kolumbán Vilmos József kiértékelései követnek.

Királyhágómelléki Református Egyházkerület megalakulása (1920–1939)

Téma, kutatás és módszer

Az első világháborút lezáró trianoni békeszerződés következtében a Tiszántúli Református Egyházkerület keleti része Románia területének részévé lett. Az elszakított egyháztestek többrendbeli egyeztetés után alakították meg az önálló Királyhágómelléki Református Egyházkerületet. A tézis célja ezen egyházkerület megszervezésének és megalakulásának megismertetése.

A témakör tárgyalásánál igyekeztünk részletekbe menően feltérképezni a megalakulással kapcsolatos összes eseményt, közöttük ezeknek kronológiai felsorolását, s ugyanakkor igyekeztünk jelezni az események közötti ok-okozati összefüggéseket is. Az egyházkerület belső életével és az iskolák ügyeivel nem foglalkozunk, mivel ezek meghaladnák a dolgozat kereteit.

A történetírás már foglalkozott a Királyhágómelléki Református Egyházkerület első két évtizedének történetével. Gondolunk itt elsősorban a debreceni egyháztörténész, Molnár János történeti összefoglalójára (*A Királyhágómelléki Református Egyházkerület története 1920–1942*. Nagyvárad 1999), valamint Tibori János forráskiadványára (*Levéltári források a Királyhágómelléki Református Egyházkerület történetéhez a két világháború közötti negyedszázadból*. Debrecen 2001). Tibori János ugyan ismerteti röviden az egyházkerület megalakulását, de pár irattól eltekintve csak a Tiszántúli Református Egyházkerület és a Királyhágómelléki Református Egyházkerület közgyűléseinek jegyzőkönyveit idézi a téma kapcsán. Molnár János pedig pontatlanul és nagy vonalakban mutatta be az egyházkerület megszervezésének hosszú folyamatát: nem támaszkodva elég alapos és részletes kutatásra; következtetései nem mindig megfelelőek az egymást sűrűn követő események hiányos ismerete miatt. Például: nem részletezi, hogy az egyes egyházak és egyházmegyék miért és hogyan csatlakoztak ideiglenes jelleggel az Erdélyi Református Egyházkerülethez; nem említi Szabolcska Mihály

bánati esperesnek a minisztérium általi kormánybiztosi kinevezését a kerület élére; kimaradt Nagy Károly, illetve Makkai Sándor erdélyi püspökök és Szabolcska Mihály esperes azon többrendbeli tárgyalásának és közbenjárásnak ismertetése, amelyet a kerület elismertetése érdekében folytattak. Ezért munkája javításokra és kiegészítésekre szorul.

Megemlíthető még Visky István *A magyar református egyház újjászerveződése az elcsatolt területeken* című 2008-ban, a *Mediárium* folyóiratban megjelent tanulmánya. A Királyhágómelléki Református Egyházkerület megalakulása kapcsán azonban Molnár János könyvét idézi, és nem hoz újdonságot a témára vonatkozóan.

Az eddigi felszínes kutatásokra alapuló munkákkal szemben alaposabb és szélesebb körű kutatásra vállalkoztunk. Ennek megfelelően behatóbban vizsgáltuk át a Királyhágómelléki Református Egyházkerület Levéltárának a két világháború közötti időszakra vonatkozó iratanyagát, amely a kutatás törzsanyagát képezte. A kerületi levéltár iratai két levéltárban találhatóak meg. Az anyag nagy része Debrecenben, a Tiszántúli Református Egyházkerületi és Kollégiumi Levéltárban található a *Királyhágómelléki Egyházkerület Iratai* című fondban. Az anyag másik, kisebb része Nagyváradon a Királyhágómelléki Református Egyházkerület Levéltárában, a *Királyhágómelléki Református Egyházkerület Iratai* cím alatt található. A kutatás folyamán számos olyan iratot találtunk, amelyet a fent említett munkák nem dolgoztak fel. Például: Széll György nagybányai esperes és Szabolcska Mihály bánati esperes egyeztető levélváltása Sulyok István bihari esperessel a kerület létrehozása érdekében, valamint Tőkés Ernő bukaresti esperes és ügyvivő Sulyok Istvának írt levelei a kerület törvény általi becikkelyezése érdekében.

A kerületi levéltár alaposabb átvizsgálása mellett eddig kevésbé tanulmányozott forrásanyagokat is bevontunk a kutatásba. Az egyik ilyen forrásanyag Kolozsváron, az Erdélyi Református Egyházkerület Igazgatótanácsának Levéltárában található *A román megszállás alatt lévő más egyházkerületekhez tartozó egyházak és iskolák ügyeiről* tételben. Ugyanis a Tiszántúltól elcsatolt egyházmegyék egy része 1920-ban az Erdélyi Református Egyházkerülethez csatlakoztak ideiglenesen, s így az egyházmegyék ügyeit az Igazgatótanács intézte mindaddig, amíg azok a Királyhágómelléki Református Egyházkerülethez csatlakoztak.

E levéltári anyagból alaposabban megismerhetjük a segítségnyújtás azon formáit és körülményeit, amelyeket az Erdélyi Református Egyházkerület nyújtott felkérésre a Tiszántúltól elszakított egyházaknak. Ugyanakkor egyértelműen tisztázható Nagy Károly erdélyi püspöknek az új kerület megszervezésében vállalt szerepe, és kiderül az is, hogy alaptalan volt a korabeli vád, miszerint Nagy Károly ellene lett volna az új kerület megszervezésének. Ugyanis kétszer is visszautasította az állam azon ajánlatát, hogy vegye át a Tiszántúltól leszakított egyházak irányítását, sőt már 1920 júliusában, a Sulyok István bihari esperesnek írt levelében is az önálló egyházkerület megszervezését ajánlja.

A két egyházkerület közötti együttműködés és a közös intézmények témakörének tárgyalása megkövetelte azt is, hogy átvizsgáljuk az Erdélyi és Királyhágómelléki Református Egyházkerület közös ügyeit intéző bizottságának jegyző-

könyveit, illetve a Zsinatról és az azt előkészítő intézkedésekről, presbitériumok megújításáról szóló iratokat is, amelyek ugyancsak az Erdélyi Református Egyházkerület Igazgatótanácsának Levéltárában állnak.

A kutatást kiterjesztettük az egyes egyházmegyék levéltáraitra is. Ezen levéltárak iratai számos hasznos adatot nyújtottak, elsősorban az átmeneti időszakra, vagyis az 1919–1921 közötti évekre vonatkozóan. Megismerhetővé vált, hogy a Tiszántúltól elszakított egyházmegyék miként alkalmazkodtak az új helyzethez és milyen állaspontra helyezkedtek az erdélyi kerülethez való ideiglenes csatlakozásnak vagy az önálló egyházkerület megszervezésének a kérdésében. Ugyanakkor kiegészítették vagy kipótolták a kerület levéltárában található iratok adatait. Például: az 1925. június 12-i püspökválasztást elrendelő egyházkerületi közgyűlési határozat, amely hiányzik az egyházkerületi levéltár közgyűlési jegyzőkönyveinek iratanyagából, de jegyzőkönyvi kivonatban megtalálható a *Nagykárolyi Egyházmegye Iratai* között. Ezeket Nagyváradon, a Királyhágómelléki Református Egyházkerület Levéltárában helyezték el. Az egyházkerületi közgyűlési határozatok ugyanis csak 1926 júniusától jelentek meg nyomtatásban, a korábbi jegyzőkönyvek iratai – bizonyos hiányokkal – a Tiszántúli Református Egyházkerületi és Kollégiumi Levéltárban vannak (*Királyhágómelléki Református Egyházkerület Iratai* fond).

Az említett *Nagykárolyi Egyházmegye Iratai* mellett további kutatásokat folytatunk Nagyváradon a Bihar Megyei Állami Levéltárban található Érmelléki és Nagyszalontai Református Egyházmegye levéltári anyagában. Bizonyára számos értékes információt szolgáltatott volna a Bihari Református Egyházmegye levéltári anyaga is. A két világháború közötti esperesi iratok azonban sem az állami, sem pedig a váradi egyházkerületi levéltárban nem lelhetők fel.

A témára vonatkozó *szakirodalom* kapcsán azt is el kell mondanunk, hogy Soltész Elemér nagybányai lelkész *A kerületi kérdés. A nagyváradi értekezlet előzményei, lefolyása, következményei* (1921; a színe miatt „szürke könyvecskének” nevezik) írása is elkerülte a kutatók figyelmét. E kis füzet részletesen tájékoztat az 1920–1921 közötti történésekről. Soltész Elemér behatóan ismerteti a Nagybányai Egyházmegye csatlakozását az Erdélyi Református Egyházkerülethez, és részletesen kitér a csatlakozás okaira és menetére; felsorolja a Sulyok István bihari és Széll György nagybányai esperes között lefolyt sikertelen egyeztető levélváltásokat; kifejti az egyházmegye álláspontját a külön szervezkedés vagy az Erdélyi Egyházkerülethez való csatlakozás kérdésében; és bemutatja az 1921. június 7-i, váradi egyeztető értekezlet lefolyását és határozatát is.

Nagyon fontos adatokat tartalmaz ugyanakkor Orth Imre lelkésznek, a *Reformátusok Lapja* szerkesztőjének az említett lap 1941-es számaiban folytatásban közölt *Emlékezzünk! Adatok a Királyhágómelléki Egyházkerület történetéhez* című tanulmánya. Több olyan levelet vagy iratot idéz, amelyek már nem lelhetők fel sem a váradi, sem a debreceni levéltári anyagban.

A tézis megírásához nélkülözhetetlen segédanyagnak bizonyult Csernák Béla két munkája: *Adatok a Királyhágómelléki (Nagyváradi) Református Egyházkerület tör-*

ténetéhez: *Életemből. Emberi gyarlóságokkal Isten szolgálatában.* Visszaemlékezései és a saját kutatásai alapján összeállított egyházkerület-története értékes és hiánypótló adatokat nyújt a kérdéskör kutatásához, és nagymértékben kiegészíti a kerület megalakításáról eddig megrajzolt képet. Egyházkerületi főjegyzőként aktívan részt vett az egyházkerület megszervezésében, és munkáiban számos olyan iratot idéz, amelyek ma már hiányoznak a kerület levéltári anyagából. Ugyanakkor több olyan, a kerület megalakulásával kapcsolatos eseményről számol be részletesen, amely események iratanyaga szintén csak hiányzik a kerület levéltárából, például az 1923. február 23-i váradi, majd a február 27-i kolozsvári értekezletről szóló részletes beszámolója. A kerület elismertetése érdekében a kolozsvári értekezleten tárgyaltak a két egyházkerület képviselői Petru Ionescu államtitkárral, és itt történt meg Sulyok István püspöki tisztségről való lemondásának az előkészítése is.

Az alaposabb és körültekintőbb adatgyűjtésnek köszönhetően hatalmas mennyiségű információ gyűlt össze, amelynek érthető és követhető elrendezése nem kis feladatnak bizonyult. Ezért a téma tárgyalásánál két alapvető szempontot vetünk figyelembe. Az egyik a kronologikus sorrend, tekintve, hogy időben zajló folyamatról van szó. A másik vonal a felvetődő problémák megoldásának a módja. Ez a két sík időben párhuzamosan halad. Ha tehát a témát szigorú kronologikus sorrendbe illesztjük, lépten-nyomon átfedések keletkeznek a két sík között. Az áttekinthetőség érdekében lemondtunk arról a szigorú kronológiáról a tárgyalásban, és a tárgyköröket tekintettük elsődrendű szempontnak. Az egyes fejezetek beosztásában, esetenként az egymásra zsúfolódó események kronologikus sorrendjét követtük.

Tartalmi ismertetés

A tézis *első fejezete* áttekintést nyújt az utódállamokba, vagyis a Csehszlovákiába, a Szerb–Horvát–Szlovén Királyságba, az Ausztriába és a Romániába került református egyháztestek újjászerveződéséről. Ezen egyházak újjáalakulásának módozatai és történései a Királyhágómelléki Református Egyházkerület helyzetéhez hasonlóak voltak.

Közös vonásként említhetjük meg, hogy az elcsatolt egyháztestek szervekedése lassan bontakozott ki, ugyanis kezdetben az egyházak várakozó álláspontra helyezkedtek, és remélték, hogy az új államhatárok ellenére megmaradhatnak a Magyarországi Református Egyház keretei között, vagy legalább fenntarthatják korábbi kapcsolataikat a volt anya-egyházkerületeikkel. Az újonnan alakult államok azonban a Magyarországi Református Egyháztól teljesen függetlenül szerveződő református egyházakat követeltek, és a megszerveződő egyházközségeket, illetve egyházkerületeket – Ausztria kivételével – csak többéves egyeztetés és tárgyalás után ismerték el.

A téma tárgyalása *a második fejezettel* kezdődik, amelyben az 1920 és 1921 közötti időszak eseményeit mutatjuk be. Ez a két év az egyik legjobban dokumentálható időszak a kerület megalakulásának történetében.

A Tiszántúli Református Egyházkerület 8 egyházmegyéjének kisebb vagy nagyobb részeit csatolták Romániához. Az elszakított egyházmegyek korábban ugyanazon egyházkerülethez tartoztak, így elvileg egyöntetűen dönthettek volna jövőjüket illetően. Az egyházmegyek azonban különböző módon képzelték el további életüket. Egy részük remélte, hogy a helyzet rendeződése után továbbra is fenntarthatják kapcsolatukat az anyaegyházkerülettel, s így 1920 tavaszán és nyarán ideiglenesen az Erdélyi Református Egyházkerület joghatósága alá helyezték magukat. Ezt az utat választotta a Bánáti, a Nagybányai, a Nagykárolyi, a Nagyszalontai és a Szatmári Egyházmegye. Amúgy az Erdélyi Református Egyházkerület is, amely az egyetlen hivatalos református egyházi főhatóság volt az elcsatolt részeken, már 1920 tavaszán segítőkészséggel fordult a Tiszántúltól elcsatolt egyházmegyekhez, amelyet később mind Debrecen, mind az elcsatolt egyházmegyek egy része félreértelmezett, és Nagy Károly püspök, illetve az Igazgatótanács segítő szándékát úgy értelmezték, mintha az erdélyi kerület a volt tiszántúli egyházak bekebelezésére törekedne.

Az Érmelléki Egyházmegye nem csatlakozott Erdélyhez és segítségét sem kérte, hanem önálló életre rendezkedett be. A Bihari Egyházmegye sem fogadta el a felajánlott segítséget, esperese, Sulyok István a lelkészi értekezlet szervezésébe kezdett, amely döntött volna az elcsatolt részek ügyében. Az őszi zsinati határozat értelmében pedig új, önálló egyházkerület megszervezését tartotta célszerűnek Várad központtal, amelyet ő, mint rangidős esperes a rangidős egyházmegyei főgondnokkal, Domahidy Elemérral együtt vezethetett volna.

A bihari esperes kezdeményezéséhez az Érmelléki, a Nagykárolyi és a Nagyszalontai Egyházmegye csatlakozott. Sulyok István azonban nem volt kellőképpen körültekintő, megfelelően tapintatos, és konzultációval járt el az egyházkerület megalakításának munkálatai során. Így a nagybányai, és időközben a hozzá csatlakozott szatmári, illetve máramaros-ugocsbai egyházközségek, valamint a Bánáti Egyházmegye nem csatlakozott Sulyok István kezdeményezéséhez, hanem kitartott az Erdélyi Református Egyházkerület mellett.

Sulyok István ajánlatára már 1920. december 14-én egyházkerületi közgyűlést tartottak, Sulyok István püspökhelyettes és Domahidy Elemér főgondnokhelyettes elnöklete alatt. Itt kimondták az új kerület megalakítását, amely négy egyházmegyéből állt: Bihari, Érmelléki, Nagykárolyi és Nagyszalontai. Kijelentették, hogy az Erdélyhez csatlakozott egyházmegyek is az újonnan kreált kerülethez tartoznak. Az érintett egyházmegyek nem vették jó néven ezt, és továbbra is az Erdélyi Református Egyházkerülethez ragaszkodtak. Így vitákkal és egyeztetésekkel teli időszak következett az Erdélyhez csatlakozó és az új kerületet alakító két tábor között, és ebben mindkét fél ragaszkodott a maga álláspontjához. A vitába egyeztető szándékkal kapcsolódott be a Tiszántúli és az Erdélyi Református Egyházkerület, s ezt végül Kolozsvár állásfoglalása döntötte el, amely az új és önálló egyházkerület megalakítását ajánlotta. Így az erdélyi kerület mellett kitartó egyházmegyek kénytelenek voltak az új kerülethez csatlakozni, amely az 1921. augusztus 16-i közgyűlésén mondta ki a Királyhágó-

melléki Református Egyházkerület megalakulását, és elrendelte a püspök és főgondnok, valamint a többi egyházi tisztviselő megválasztását.

A kerület szervezésével párhuzamosan Sulyok István 1921-ben vette fel a kapcsolatot a kultuszminisztériummal, és az 1920. december 14-i közgyűlés alapján bejelentette az új egyházkerület megalakulását. A kultuszminiszter kezdetben tudomásul vette az új kerület létrehozását és Sulyok Istvánt ideiglenesen megbízta a kerület adminisztrálásával. A miniszter azonban már elutasítóan válaszolt a Királyhágómelléki Református Egyházkerület megalakulását és a tisztviselők megválasztását bejelentő felterjesztésre, és nem ismerte el az új egyházkerületet, sem az egyházi tisztviselők kinevezését, sőt jelentős mértékben akart beavatkozni a kerület megszervezésének folyamatába, és előzetes állami engedélykéréshez kötötte a kerület létrehozását. Újabb tárgyalások és egyeztetések hosszú időszaka kezdődött, amelynek célja a püspökválasztás és a kerület elismertetése volt.

A *harmadik fejezet* középpontjában az egyházkerület állam általi elismerése érdekében folytatott tárgyalások, egyeztetések és memorandumok sorozata áll, vagyis az 1921–1926 közötti évek fordulatokban gazdag eseményei.

Noha a minisztérium elutasító választ adott, a kerület – tartva magát az egyházi törvényekhez, amelyek a kerület megszervezését és a püspök beiktatását az egyház belső ügyének tekintette – 1922 februárjában közgyűlést tartott és beiktatta a megválasztott püspököt, főgondnokot és a többi egyházi tisztviselőt. A minisztérium erre úgy válaszolt, hogy 1922 májusában Szabolcska Mihály bánati esperest nevezte ki a kerület élére kormánybiztosi minőségben, aki természetesen nem vállalta el a megbízatást, de közvetítőként bekapcsolódott a kerület elismeretetének munkálataiba, mivel jó kapcsolatban volt a kultuszminisztérium államtitkárával, Petru Ionescuval, aki döntő befolyással bírt egyházi kérdésekben. A minisztérium felkérésére Nagy Károly erdélyi püspök is vállalta a közvetítést a két fél között, és többször is tárgyalt, egyeztetett a kerület érdekében. A kultuszminiszter azonban hajthatatlan maradt, és a királyi engedéllyel összehívott zsinat-helyettesítő gyűlés megtartásától tette függővé a kerület elismerését. Ugyanakkor Sulyok István személyét is kifogásolta. Az iratokból nem derült ki, hogy miért. A háttérben valószínűleg Petru Ionescu államtitkár állt, aki inkább Szabolcska Mihályt szerette volna püspöknek. Sulyok István és Domahidy Elemér ebben a kilátástalan helyzetben mondott le hivataláról 1923 februárjában, s a következő három évben egy helyettes elnökség, vagyis Széll György rangidős esperes és Csernák Béla főjegyző adminisztrálta a kerületet. Az új elnökség azonban hasztalanul kérelmezte a minisztériumtól a szervezkedő zsinat összehívásának engedélyezését, és előbb elfoglaltságokra hivatkozva halasztgatta az engedély megadását, majd pedig a kultusztörvény elfogadásától tette függővé a szervezkedés engedélyezését.

A kerület megalékelte a minisztérium hosszas és halogató magatartását, és 1925 júniusában újra elrendelte a püspökválasztást, amelyen újra Sulyok Istvánnak és Domahidy Elemérnek szavazott bizalmat. Az újabb bukaresti tárgyalá-

sok és az új államtitkár, Păclișanu Zeno, valamint Bernády György képviselő közbenjárása végül meghozta az eredményt: 1926 márciusában a minisztérium elismerte Sulyok István püspökké választását. Az ideiglenesnek nevezett hűségeskü letételére 1926 májusában Váradon került sor Păclișanu Zeno államtitkár előtt, a június 23-i közgyűlésen pedig újra beiktatták Sulyok Istvánt, azonban az egyházkerület törvényes elismerése még ekkor sem történt meg.

A negyedik fejezet a két egyházkerület közös intézményeinek, a főtörvényszéknek és a zsinatnak a létrehozását mutatja be. A kerület 1921-ben történt megalakulása és Sulyok István 1922. februári beiktatása után, a kerület elnöksége a zsinat összehívását tartotta elsődleges céljának, mivel azt remélte, hogy a kerület végleges állami elismertetése az összehívandó zsinat és az általa kidolgozandó új egyházi törvénykönyv révén valósulhat meg, és ezáltal az erdélyi kerülettel egyenrangú elbánásban részesülhet a minisztérium részéről. De a közös intézmények létrehozása lassan haladt a kerület állami elismerésének elhúzódása miatt. A két kerület ugyan közös bizottsági üléseket tartott 1922-ben és 1924-ben, de lényeges előrelépés nem történt. Az erdélyi kerület ugyanis a Királyhágómelléki Református Kerület állami elismeréséhez kötötte a közös intézmények megszervezését és a Romániai Református Egyház létrehozását. Bár az erdélyi kerület nem volt ráutalva ezen intézmények megszervezésére, hiszen már korábban, a Magyarországi Református Egyház keretén belül is saját törvényei szerint élt és az elcsatolás után már 1921-től, Nagy Károly püspök hűségesküjét követően is elismert egyházként működött.

A főtörvényszék megszervezésére 1925-ben került sor állami jóváhagyás megnyerése után. A zsinat összehívása pedig csak Sulyok István püspökké választásának elismerése és hosszas előkészítő munkálatok után történhetett meg 1929 júniusában. Az együttműködésre mindig rányomta bélyegét a Királyhágómelléki Református Egyházkerület el nem ismert, félhivatalos státusa, amelyet Debreczeni István lelkész így írt le: „...helyzetünk nagyon a kisebbik testvér, a szegényebbik testvér helyzete, amelyet minduntalan kénytelenek vagyunk érezni. A kisebbik testvér helyzete pedig mindig az alkalmazkodás és sokszor a háttérbe szorítás, a mellőzés, de nem mindig a közjó érdekében.”

Az ötödik fejezet a harmadik folytatásaként vázolja fel azt a 13 évig tartó küzdelmet, amelyet az egyházkerület elnöksége folytatott a kultuszminisztériummal szemben a kerület végleges elismertetéséért, törvénybe iktatásáért. Ez a periódus leginkább Tőkés Ernő bukaresti esperes, illetve a két egyházkerület közös ügyvivőjének a Sulyok István püspöknek írt jelentéseiből ismerhetjük meg. A korábbi időszakhoz hasonlóan ez is ígéretesekkel, tárgyalásokkal és memorandumok betérjesztésével teli időszak. Sulyok István fáradhatatlanul, újabb és újabb memorandumok benyújtásával kérte a kerület törvényes becikkelyezését az egymást elég gyorsan követő kormányok mindenikénél. A kerület érdekében előbb Makkai Sándor, majd Vásárhelyi János erdélyi püspök is közbenjárt, akárcsak a Magyar Párt egyes képviselői, Hegedűs Nándor, Willer József és

Sándor József. Az előrelépés csupán annyi volt, hogy 1932 decemberére elkészült egy törvényjavaslat a kerület elismertetése tárgyában, de megszavazására már nem került sor. A végleges elismerése végül 1939. november 20-án történt meg a II. Károly király által kiadott dekrétummal.

A tézis végén táblázatba foglaltuk össze a Királyhágómelléki Református Egyházkerület megalakulása történetének legfontosabb momentumait. Ebben a vízszintes sík az eseményekben érintett intézményeket ábrázolja. A függőlegesen elhelyezett kockák az események időbeli rendjét mutatják, ahol zárójelben jelöltük azt az alfejezetet, ahol a témát tárgyaltuk.

Köszönettel tartozom dr. Buzogány Dezső témavezetőnek, hogy ajánlotta számomra ezt a témát és támogatott kidolgozásában; és hálával tartozom mindazoknak, akik készségesen segítettek a levéltári kutatásaim rendjén: az Erdélyi Református Egyházkerületi Levéltár vezetőjének, dr. Sipos Gábornak és munkatársának, Ősz Sándor Elődnek, valamint a Tiszántúli Református Egyházkerületi és Kollégiumi Levéltár igazgatójának, dr. Szabadi Istvánnak és munkatársainak.

Straub Etelka

Kiértékelés.

Straub Etelka: *A Királyhágómelléki Református Egyházkerület megalakulása (1920–1939)*

Sok mindennel adósok vagyunk az egyháztörténetnek, főképpen az újkori intézménytörténetekkel. A kommunista idő teljesen elsorvasztotta az egyházi múlt intézményes kutatását. Nem is jelent meg jelentősebb egyháztörténeti munka ebben az időben. A publikálási lehetőségek beszűkülése csak az egyik tényezője volt az egyháztörténet-írás elsovadásának, mert a korábbi időszakból azért marad ránk néhány egyháztörténész, akik az asztalfióknak ugyan, de mégiscsak írtak. Igaz, hiányozván a leglényegesebb motiváció, a publikálás, a termelékenység jelentősen megcsappant. Ez lemérhető a poszthumusz kiadások méretein is. A másik tényező hosszú távon határozta meg a diszciplína sorsát: nem alakult/alakulhatott ki olyan műhely, amelyben ezt a tudományágat intézményes formában és szakszerűen lehetett volna művelni. Akiket megérintett az egyházi múlt kutatásának a szele, azok többnyire magukra maradtak, és nem kapták meg azt a többletet, amely a szükséges szakmai irányítással járhatott volna. Az egyháztörténet írása tehát megreked félúton, valahol a műkedvelés és a szakmaiság között. Ezt nem is tudta kiheverni hosszú ideig, ma is épp csak átlendült azon a bizonyos vonalon.

Miért tartottam szükségesnek mindezt elmondani? Azért, mert ez a dolgozat és a témában írt másik írás (a szegedi Molnár Jánosé, 1999) jól példázza az esetet. Míg ez utóbbi, legjobb esetben, lelkes műkedvelő munkája, addig a Straub Etelka írása szakszerű, történelmi módszerességgel megírt egyháztörténet, amely sok helyen pótolja a másik írás súlyos hiányosságait. (Amaz, például, nem dol-